

YU ISSN 0350-6452

10-11

АУКОВНА УМЕТНОСТ

СОЦИАЛНО-ПОЛИТИЧЕСКИ ДОКУМЕНТИ
БИЛДИНГ СРБИЈА
ИЗДАВАЧ АДРЕСАТА И ОБРАЗОВАНИХ АДАДЕМИЈА
САНДЖАКСКА ДАНАСКА

БИЛДИНГ СРБИЈА, ЗАДАЧА
1291-2001.11-01-16.117.000.000

САНДЖАКСКА ДАНАСКА
САНДЖАКСКА ДАНАСКА

ЛИКОВНА УМЕТНОСТ

Описанието се печати со средства на Републичката заедница на културата и Друштвото на историчарите на уметноста на СПМ

Печати Граф. завод „Гоце Делчев“, Скопје, Тираж 1 000 примероци

СВЕДОГДЕ ИЗДАВАЧУ ЛИКОВНА УМЕТНОСТ
ГОД. VII БР. 10—11, 1983—1984
СПИСАНИЕ НА ДРУШТВОТО НА ИСТОРИЧАРИТЕ НА УМЕТНОСТА
ОД СРМ, СКОПЈЕ

LES ARTS PLASTIQUES
Année VII № 10—11, 1983—1984
REVUE DE L'ASSOCIATION DES HISTORIENS D'ART DE LA RÉPUBLIQUE
SOCIALISTE DE MACÉDOINE, SKOPJE

Редакциски одбор:
Проф. Димче Коцо, академик
Д-р Константин Петров
Д-р Петар Мильковиќ-Пепек
Д-р Борис Петковски
Д-р Антоние Николовски
Загорка Расолковска-Николовска
| Трајан Витларски |
Јасмина Чокревска-Филип
Жарко Този

Одговорен уредник
Д-р Петар Мильковиќ-Пепек
Секретар
Загорка Расолковска-Николовска
Технички уредник
Жарко Този
Јазична редакција
Евтим Манев
Прејод на француски
Анка Џурчинова

Comité de rédaction:
Prof. Dimće Koco, académicien
D-r Konstantin Petrov
D-r Petar Miljković-Pepek
D-r Boris Petkovski
D-r OAntonie Nikolovski
Zagorka Rasolkovska-Nikolovska
| Trajan Vitlarski |
Jasmina Čokrevska-Filip
Žarko Tozi

Rédacteur en chef
D-r Petar Miljković-Pepek
Secrétaire
Zagorka Rasolkoska-Nikolovska
Présentation graphique
Žarko Tozi
Correction des textes
Eftim Manev
traduction en français
Anka Djurčinova

Адреса: Музеј на Македонија, Скопје
adresse: Musées de Macédoine, Skopje

ДРУШТВО НА ИСТОРИЧАРИТЕ НА УМЕТНОСТА НА СРМ — СКОПЈЕ

ЛИКОВНА
УМЕТНОСТ
10-11

(1983—1984)

Скопје — Skopje
1985

СОДРЖИНА ЗА ЛИКОВНА УМЕТНОСТ 10—11

СТУДИИ, РАСПРАВИ И ПРИЛОЗИ ETUDES, TRAITS, CONTRIBUTIONS

КОНСТАНТИН ПЕТРОВ, Нови форми на авторските сигнатури од XIII век во нашата земја II дел од прегледот — — — — —	7
KONSTANTIN PETROV — Nouvelles formes de signatures dans les monuments du XIII ^e siècle en Macédoine — — — — —	7
ЦВЕТАН ГРОЗДАНОВ, За тематиката на живописот на црквата во с. Речица — Охридско — — — — —	19
CVETAN GROZDANOV — Sur les scènes bibliques de la peinture murale de l'église de Rečica, près d'Ohrid — — — — —	19
ПЕТАР МИЉКОВИЋ-ПЕРЕК — ГОЦЕ АНГЕЛИЧИН, Пештерскиот храм Воведение кај Канео во Охрид — — — — —	25
PETAR MILJKOVIĆ-PEPEK — GOCE ANGELIČIN — L'église — grotte „Présentation au temple“, située dans Kanéo, à Ohrid — — — — —	25
ГОЦЕ АНГЕЛИЧИН, Прилог кон проучувањето на Охридскиот иконопис од XVII и XVIII век — — — — —	37
GOCE ANGELIČIN — Une contribution à l'étude des icônes du XVII ^e et XVIII ^e siècles — — — — —	37
РАДМИЛА МОМИДИЌ, Прилог кон проучувањето на сакралните објекти во македонија („Шути манастир“ св. Тома с. Вардина с. Мургашево)	51
RADMILA MOMIDIĆ — Apport à l'étude des monuments sacrés en Macédoine (le monastère „Saint-Thomas“ dit „Šuti manastir“ des villages Vardino et Murgašovo) — — — — —	51
ЛИДИЈА КУМБАРАДИ-БОГОЕВИЌ, Кебир Мехмед џамија во Скопје — — — — —	55
LIDIJA KUMBARADŽI-BOGOEVIĆ — La mosquée Kebir Mehmed Čelebi à Skopje — — — — —	55
БОРИС ЧИПАН, Огласи на градителското наследство во совремата македонска архитектура — — — — —	65
BORIS ČIPAN — Les échos de l'héritage architectonique dans la construction moderne en Macédoine — — — — —	65
ТРПА РОГАНОВИЌ, Делата на македонските ликовни уметници во збирката на Етнолошкиот музеј на Македонија — — — — —	75
TRPA ROGANOVIQ — Les œuvres des peintres macédoniens présentées dans la collection du Musée ethnologique de Macédoine — — — — —	75
ЛИЛЈАНА ХРИСТОВА, Експресионистичките тенденции во ликовното творештво на Борислав Трајковски — — — — —	81
LILJANA HRISTOVA — Les tendances expressionnistes dans l'œuvre picturale de Borislav Traïkovski — — — — —	81
ЗЛАТКО ТЕОДОСИЕВСКИ, Прилог кон проучувањето на творештвото на Димитар Пандилов Аврамовски — — — — —	91
ZLATKO TEODOSIEVSKI — Contribution à l'étude de la peinture de Dimitar Pandilov-Avramovski — — — — —	91
БОРИС ПЕТКОВСКИ, За творештвото на Родољуб Анастасов меѓу 1972—1984	99
BORIS PETKOVSKI — Sur la nouvelle peinture de Rodoljub Anastasov	99

КРИТИЧКИ ОСВРТИ, ЕСЕИ

NOTES CRITIQUES, ESSAIS

СОЊА АБАЦИЕВА-ДИМИТРОВА, Ars Erotica — — — — —	107
SONJA ABADŽIEVA-DIMITROVA — Ars erotica — — — — —	107
СОЊА АБАЦИЕВА-ДИМИТРОВА, Цртежот на скулптурата во просторот (за најновиот скулпторски опус на Петар Хадија Бошков) — — — — —	127
SONJA ABADŽIEVA-DIMITROVA — Le dessin de la sculpture dans l'espace (sur le nouvel opus du sculpteur Petar Hadži Bošković) — — — — —	127
ВЛАДИМИР ВЕЛИЧКОВСКИ, Споменичкиот комплекс „Макдониум“ во Крушево — — — — —	131
VLADIMIR VELIČKOVSKI — Le complexe de monuments „Makedonium“ à Kruševo — — — — —	131
ВЛАДИМИР ВЕЛИЧКОВСКИ, Фигурацијата на Владимир Георгиевски — — — — —	141
VLADIMIR VELIČKOVSKI — La figuration de Vladimir Georgievski — — — — —	141
ВЛАДИМИР ВЕЛИЧКОВСКИ, Мејл-артот на Плавевски и Грчев — — — — —	145
VLADIMIR VELIČKOVSKI — Le mail-art de Plavevski et de Grčev — — — — —	145
ВЛАДИМИР ВЕЛИЧКОВСКИ, Пластичните интервенции на Симон Узуновски	149
VLADIMIR VELIČKOVSKI — Les interventions plastiques de Simon Uzunovski — — — — —	149

ЗЛАТКО ТОДОРОВСКИ, Уметноста како акција, интервенција, хепенинг (кон уметничките акции во рамките на изложбата: „Нови појави во македонската ликовна уметност во последната десетина“) — — —	151
ZLATKO TEODOSIEVSKI — L'art en tant qu'action, intervention, happeinig (sur les actions artistiques dans le cadre l'exposition: Nouveaux aspects des arts plastiques en Macédoine au cours de la dernière décennie. —	151

КРИТИКИ И ПРИЛОЗИ CRITIQUES, CONTRIBUTIONS

ТРАЈАН ВИТЛАРСКИ, Студија „Велјуса“ од Петар Милјковиќ — висок дострел во научната и конзерваторска дејност во СРМ — — —	157
TRAJAN VITLARSKI — La monographie „Veljussa“ de Petar Miljković, une haute réalisation de la science et de l'art de la restauration en Macédoine.	157
ЗАГОРКА НИКОЛОВСКА, Цветан Грозданов, „Охридското сидно сликарство од XIV век“ — — —	163
ZAGORKA NIKOLOVSKA — Cvetan Grozdanov „La peinture murale d'Ohrid au XIVe siècle“, Ohrid, 1980 — — —	163
АНТОНИЕ НИКОЛОВСКИ, Борис Петковски: „Никола Мартиноски“ (Култура, Скопје, 1982) — — —	167
ANTANIE NIKOLOVSKI — Boris Petkovski „Nikola Martinovski“ (Kultura, Skopje, 1982) — — —	167
ВИКТОРИЈА ВАСЕВА-ДИМЕСКА, Наградата „Нерешки мајстори“ — 1983	171
VIKTORIJA VASEVA-DIMESKA — Sur le prix „Les Maîtres de Nerezi“ — 1983	171
БОРИС ПЕТКОВСКИ, Значаен научен труд — — —	177
BORIS PETKOVSKI — L'œuvre renommé scientifique — — —	177

ХРОНИКИ CHRONIQUES

ЗАХАРИНКА АЛЕКСОВА-БАЧЕВА, Хронологија на настани од областа на македонските современи ликовни и применети уметности (јануари-декември 1982) — — —	179
ZAHARINKA ALEKSOSKA-BAČEVA — Chronologie des évènements du domaine des arts modernes, plastiques et appliqués en Macédoine, de janvier à décembre 1982 — — —	179
ДУШАН АВРАМОВСКИ, Ликовни манифестации во СР Македонија — —	193
DUŠAN AVRAMOVSKI — Les manifestations des arts plastiques en Macédoine — — —	193
АЛЕКСАНДАР ИЛИЕВСКИ, Преглед на одбранети докторски дисертации и дипломски работи на ННСГ за Историја на уметноста со археологија на Филозофскиот факултет во Скопје до 31. XII 1984 година —	201
ALEKSANDAR ILIEVSKI — Tableau chronologique des thèses de doctorat et de diplôme soutenues à NNSG d'histoire de l'art et d'archéologie, de la Faculté de philosophie à Skopje, jusqu'au 31 décembre 1984) —	201

БИБЛИОГРАФИЈА BIBLIOGRAPHIE

НЕВЕНКА ЛАЗЕСКА, Библиографии во единицата Современо Македонско ликовно творештво — — —	209
NEVENKA LAZESKA — Les bibliographies dans l'édition des arts plastiques modernes en Macédoine. — — —	209

ПРОМОЦИИ НА КНИГИ PROMOTIONS DES LIVRES

ХРИСТО АНДОНОВСКИ-ПОЛЈАНСКИ Промоција на книгата Акта Велуса HRISTO ANDONOV-POLJANSKI, Promotion du livre intitulé Acta Veljusa	217
	217

IN MEMORIAM

БОРИС ПЕТКОВСКИ, Лазар Трифуновиќ (1929—1983) — — —	221
BORIS PETKOVSKI — Lazar Trifunović (1929—1983) — — —	221
ЦВЕТАН ГРОЗДАНОВ, Трајан Витларски (1948—1984). — — —	225
ČVETAN GROZDANOV, Trajan Vitlarski (1948—1984) — — —	225

договорот со правителството и током на окупацијата. Иако и географскиот влив има бил и културниот, то едно од главните влијанија на културата и уметноста во Македонија и Балканите и било тој да се доделуваат земјите и териториите на Бугарија и Србија, а не на Македонија.

Споредни и след бројниот им симпатизирање на македонските творци за тоа, што барајат независност и самостојанство, тој им помага да се организираат и да се подготвят за тоа да се изврши револуција и да се изврши промена на територијата на Балканите.

ЛИЈАНА ХРИСТОВА

ЕКСПРЕСИОНИСТИЧКИТЕ ТЕНДЕНЦИИ ВО ЛИКОВНОТО ТВОРЕШТВО НА БОРИСЛАВ ТРАИКОВСКИ

Кон крајот на 19 и првите години на 20 век, во Холандија, Норвешка, Белгија, Германија се јавуваат нови уметнички правци што ликовната критика ги карактеризира провинциски ветки на сликарската и скулпторската сцена, која главно беше поставена во Франција, а чие влијание доминираше неограничено во сите правци. Во Германија, во последните години од 19 век, ќе преовладува сентиментален националистички идеализам под влијание на барбизонската школа од Париз. Во почетокот на 20 век овој идеализам ќе ги преземе и првите почетоци на германскиот експресионизам, а негов прв пионер се смета Едвард Мунк (Edvard Munck, 1863—1944). Во 1905 година, германна групата „Die Brücke“ („Мост“), чија смисла на постоење е поврзувањето на сите револуционерни и раздвиженчи елементи.

Во истиот временски период, уметноста во Југославија е поделена меѓу уметничките влијанија што продираат од Минхен и Париз. Еволуцијата на уметничкото дело, сфатено како естетска стварност, подинамично се одвива во третата и четвртата деценија на 20 век, кога од една страна продираат авангардни струења, а од друга се судираат идеологиите на чистата и ангажираната уметност. Во вакви околности, експресионизмот имал погодни услови за појавување во југословенското ликовно творештво. Југословенските уметници во Минхен се поднатрливо влијани од експресионизмот на Ван Гог, Едвард Мунк и Василиј Кандински. Тој експресионизам беше насочен кон откривање на индивидуалната драма на човекот, а се јавува како стремеж да се изрази немирот на човековото битие во природата и светот, што кај нас најдобро се манифестира во творештвото на Надежда Петровиќ, а потоа и кај Марио Тартала Игњат Јоб, Матеј Стернен и Иван Грохар. Експресионизмот во Југославија, според М. Б. Протиќ,¹ се развива во две насоки: експресионизмот на формата и експресионизам на бојата и гестот (колоризам), а го карактеризираат следниве основни одлики:

- Експресионизмот е преокупиран со субјектот.
- Претставува вознемирена слика на битната стварност и животот.
- Преовладува силен израз и внатрешни чувства.
- Присутна е чиста елементарна боја, силна контура и непосреден гест.

Появата на експресионизмот во Македонија, како и никулците на современата македонска уметност, треба да се бараат во периодот меѓу двете светски војни, кога сè уште се чувствуваат последиците од Првата светска војна и кога настануваат значајни историски промени на македонската територија; пред сè, поделбата на Македонија, која и натаму претставува крстосница на интересите на хегемонистичките сили на Балканот. Македонскиот народ, макар што лишен од секакви можности за национален, културен и уметнички развиток, својата културно-општествена надградба, иако во посокрномна форма, ја ориентира кај уметниците-основоположници на современата македонска уметност кои главно се школувале во културните центри надвор од земјата, каде што се запознаваат, посредно или непосредно, со современите ликовни остварувања низ Европа. Експрезионизмот, како ликовен пра-вец, прво се јавува во творештвото на Никола Мартиноски, кој за време на своето школување во Париз трпи влијанија од творештвото на Пикасо, Дерен, Модилјани, Сутин и Г. Грос, а потоа во Македонија (1929) и од средновековната византиска уметност. Во 1933 година, во експресионистичката фаза, Мартиноски твори дела со експресивна аглеста или кубистичко-конструктивистичка деформација во формата. Овој експресионизам на Мартиноски доживува балканско македонска реформација и станува посурор, поживотен, со наглесена деформирана издолженост на линијата на обликот, со нагласена колористична агресивност. Овие експресивни одлики се присутни во неговите карактеристични тематски насочувања: малите луѓе од македонската средина, социјални мотиви, етнички цигански амбиенти, мајки, портрети, ентериери или „сцени од дното“ („Порок“, 1931, „Кафеана“ 1932, „На дно“ 1932 итн.)²

Развојот на современата македонска уметност понатаму го следиме низ ликовното творештво на НОВ и социјалистичкиот реализам до 1950 година, а особено во VI деценија, кога почнува најизразито да се манифестираат експресионистичките тенденции. Тогаш се јавуваат и првите настојувања уметноста да отвора нови патишта за развој со основна цел: слободата во развојот на творештвото. Сега уметноста е насочена кон барање автономен, сопствен израз и национален идентитет. Во прилог на тоа, во Македонија се формираат и дејствуваат културни друштва и институции што ја потпомагаат ваквата ориентираност во развојот на нашата современа уметност. Во 1945 година се формира Уметничкото училиште, во 1946 Друштво на ликовните уметници на Македонија (ДЛУМ), а во 1949 година и Уметничката галерија во Скопје. Подоцна се формираат и ликовни групи кои на извесен начин придонесуваат за колективно дејствување на уметноста.

¹ Миодраг Б. Протић, Српско сликарство XX века, Београд, 1970.

² Борис Петковски, Современо македонско сликарство, Скопје, 1981.

Во 1953 година се формира групата „Денес“³, која инсистира на неопходноста од користење на македонската традиција и за прифаќање нови ликовни правци. Во 1955 година се формира и групата „ВДИСТ“⁴, која делува доста интензивно сè до денес.

Најзаокружена личност во групата е Борислав Трајковски, претставник на постарата ликовна генерација во Македонија. Тој е меѓу првите повоени образовани македонски ликовни уметници и еден од нашите сликари што најрано се впуштила во проблемите на новото сликарство. Трајковски е роден во 1917 година во Битола, а академија за ликовна уметност завршува во Белград во 1951 година, кога почнува неговиот обемен и разновиден творечки опус. Со темпераметна творечка природа, тој за релативно краток временски период го изградил својот специфичен стил. Потпирајќи се врз известни традиции на југословенското сликарство и освојувајќи некои позитивни концепции на современиот ликовен израз кај нас и во светот, Трајковски настојуваше кон симбиоза на старото и новото, на класичното и современото, создавајќи емотивно и животно.

Неговата прва самостојна изложба во Битола (1952) беше меѓу првите организирани во Републиката, прилично скромна, со пејзажи, мртви природи и портрети во кои авторот бара свои изразни средства во шаренилото на мотивите; низ нив се провлекува пессимистичка нота на црвените и црните нишки, како во делото „Мајка“ или „Девојка со црвено шалче“. Во делото „Пионерот со труба“ (1951) карактеристична е заситеноста на просторот и силната робусна контурна линија. Од овој период, кај авторот е зачувано делото „Портрет на учителка“ (1951). Експресионистичките инспирации се манифестирали и во содржината (портрет со централно решение и известна деформираност во ставот) и/во колоритот нанесен во дебели слоеви врз подлогата, движејќи се од светло сиво-бел до стемнета сино-зелена заднина. Делото е работено со очевидна трпеливост што е изразена во присуството на известна нота на спокојство и во физиономијата на портретот. Со својот начин на усогласување на композицијата и колоритот, во ова дело е близок до експресионистичките третмани на Зора Петровиќ и Милан Коњовиќ. (Сл. 1)

Новите и смели експресионистички продори на Трајковски во современото македонско сликарство, следени на годишните изложби на ДЛУМ, најразлично ги прифаќа ликовната критика. На VII изложба на македонските ликовни уметници во 1952 година во Скопје, тој излага шест експонати. За нив Д. Протутер заклучува дека претставуваат . . . „пренесување и компилирање на руовско-фовистичкото сликарство“, а дека авторот „не го разбiral доволно јазикот на фовистите, посебно на Руо“. Овде се прави разлика меѓу делата на Руо, кај кој „темната контура не е црна и графичка линија, како што ја дава Тра-

³ Членови на групата „Денес“ се: сликари: — Ристо Лозановски, Борко Лазески, Димитар Кондовски, Божин Барутовски, Димче Протутер и Давид Бафети. Скулптори: — Јордан Грабуловски и Боро Крстевски. Архитекти: — Славко Брезовски, Јанко Константиновски и Ристо Шеќерински.

⁴ Членови на групата ВДИСТ се: Пеце Видимче, Јован Димовски, Методија Ивановски, Перо Спирошки и Борислав Трајковски.

иковски".⁵ Неприфакањето на експресионизмот во овој почетен период е најизразено на оваа изложба, кога делото „Пејзаж II“ се карактеризира од критичарот со конфузен цртеж, а дека во делото „Баба Фанка“ постои неоправдана деформација. Во овој критички осврт, Димче Протуѓер го дооформува своето мислење, дека се говори „за едно надворешно блефирање и барање по секоја цена да се биде интересен, што во крајна линија ги намалува неговите (на Трајковски) претенции за оригиналност“. Трајковски на оваа изложба е прифатен како најекстремен во своите лутања, дотолку повеќе што попаднал „во голо копирање на фовистите (Руо)“, примајќи ги нивните манири, без да даде нешто сопствено.⁶

Следната година (1953) во март, ликовните уметници од Македонија се претставуваат пред белградската публика. Меѓу најинтересните експонати на оваа изложба „експресионистички по својот немир“, М. Б. Протиќ ги оценува делата на Борислав Трајковски. „Цвекето“ претставува најсilen, најблагороден и најистинит акорд на изложбата, како и „Мртвата природа“, за разлика од „Пејзажот“, кој е посув и суров. На сликите им пречи само лежерноста, останатоста на „половина пат и изгледот на недовршеност“. Петар Лубарда, на истата изложба, ќе забележи вистински талент во делата на Борислав Трајковски,⁸ додека Стојан Челиќ смета дека истите дела се потпираат врз некои од Групата на единасетмината.⁹ „Цвекето“, со својата колористичка компонираност, најголем впечаток оставил кај Стојан Аралица¹⁰, додека Алекса Челебоновиќ е одушевен од ненаместената збиеност на композицијата во делото „Пејзаж“. Одушевувањето на Трајковски од експресионизмот, за Павле Васиќ, се издига до монументална сликарска целина во делата „Мртва природа“ и „Пејзаж“.¹²

По настапот пред белградската публика, истата година (ноември-декември 1953), Трајковски излага и на годишната изложба на Друштвото на ликовните уметници од Македонија во Скопје. Експресионистичкиот дух на оваа изложба карактеристично се експонира преку ликовните творби на Борислав Трајковски и Петар Мазев. За разлика од Мазев, кој на изложбата презентира судири од големи неми површини, насликаны во тешки широки нанеси, Трајковски поставува многу звучна боја (црвена-кадмиум или оксидно-жолта во централниот дел), барајќи од другите делови на сликата да го поддржат оној основен, звучен централен акцент. Како најпозитивна одлика на овие дела, е нотирано изворното чувство за боја, интензивно и смело на-

⁵ Д. Протуѓер, *Ликовни Поблеми* (по повод VII изложба на ликовните уметници на Македонија), Нова Македонија, 27 декември 1952.

⁶ Г. VII Изложба на македонските ликовни уметници, Млад борец, 10. декември 1952.

⁷ М. Б. Протиќ, *Македонски сликари у Београду*, Политика, 29 март 1953.

⁸ Белградски ликовни уметници за македонските, Разгледи бр. 9, Скопје 26 март 1953.

⁹ Стојан Челиќ, *Македонски ликовни уметници*, Ревија за позоришну филмску и ликовну уметност бр. 8, 1 април 1953.

¹⁰ Наведеното дело, заб. бр. 8.

¹¹ А(лекса) Ч(елебоновић), *Изложба ликовних уметника Македоније*, Борба, 29 март 1953.

¹² Pavle Vasić, *Izložba makedonskih umetnika*, Umetnički život, Beograd, 1973.

Фрлена врз платното и извонредното чувство за уочување на карактеристичното, за разлика од експресионистичкиот дух кој е негативно оценет, затоа што потсекава на Руоовиот витраж.¹³

Во 1954 година, Траиковски учествува на Деветтата изложба на Друштвото на ликовните уметници на Македонија, кога во делото „Сива вода — Битола“ се истакнува со современ ликовен израз и сигурно знаење до каде уметникот смее да се апстрагира од стварноста.

Со формирањето на ликовната група ВДИСТ во Битола, во септември 1955 година, творештвото на Траиковски ќе стане една позаокружена целина, со поголеми активности, задолженија и перспективи. Од првите изложби во Охрид и Битола, членовите на групата развиваат една општа тенденција: е к сп р е с и о н и з а м во разни варијации, од фигуративен до апстрактен и демократизација на сликарството. На овие изложби, Траиковски, најдоминантното, суштинско и содржинското го изразува преку колоритот, особено во пејзажните транспонирања.

Следната година по формирањето, групата ВДИСТ излага во Белград, а Траиковски најдобри резултати постигнува во „Цвеќето“. Ликовната критика го оценува како темпераментен сликар чија палета довеке ја ценi силата одошто рафинманот. Живата, полна боја, нанесена на платното во жестоки потези, е извонредно убаво усогласена со цртежот и со концепцијата на формата.¹⁴ Белградската критика заклучува: „Иако под големо влијание на Коњовиќевото сликарство, во неколку свои изложени слики покажува сигурен темперамент и предиспонираност за силно колористичко сликарство . . .“¹⁵ Истата година групата излага уште два пати во Битола и повторно Траиковски се јавува со оригинална концепција и внатрешна содржина, со сигурен сликарски темперамент со силна колористичка палета, како во пејзажните претстави „Мотив од Битола I“ и „Мотив од Битола II“ со чиста и силна црна контура со која го засилува интензитетот на околните плотни. На годишната ДЛУМ-ова изложба во 1956 година делата на Траиковски, Мазев и В. Горѓиевски носат елементи на експресионизам. Кај Траиковски е присутна установена техника со „руоовска облека“. Ликовите не се доволно определени и издиференцирани во фигуративните претстави: „Роднини“ и „Жетварче“.

Во 1957 година групата ВДИСТ излага во Загреб, а како најконсеквентна стилска и најзаокружена личност е прифатен Борислав Траиковски. Ј. Деполо го поврзува со германскиот експресионизам на Нолде, а за неговото творештво констатира: неизбалансираност на композицијата („Мајка и син“), нејасност во палетата („Мртва природа“), исфорсирани стилизирани решенија („Дете со кошара“), но и зрел резултат и сигурност кон пронаоѓање сопствен творечки пат во делото „Три глави“. ¹⁶ Критиката на Р. Путар, главно се задржува на Траиковски како најзаокружена личност во групата: „Единствено за него во

¹³ П. Х. Бошков, Чекор напред, Нова Македонија, 13. XII 1953.

¹⁴ М. Б. Протић, Ликовна уметност, Иложба групе ВДИСТ, Ниш 226, 1956.

¹⁵ М. М., Ликовна уметност, Заједничка изложба петорице битольских сликара, Борба, 22 јануар 1956.

¹⁶ Ј. Depolo, Vitalnost i serioznost makedonske Likovne grupe VDIST, u salonu ULUH, Vjesnik, 22 siječnja 1957.

групата не може да се зборува како за „млад сликар“. Тој има зад себе извесна личка традиција која му дала можност својот начин на работа да го среди“... Фигурата како мотив му е најблиска и ја заокружува со масни и заситени бои: крваво црвена, сурово жолта и длабоко сина, со крупни црни акценти на контурата или сенката, длабоко разлеани меѓу широките петна на тоновите. Најуспешни дела на оваа изложба се: „Мотив од Битола“ и „Мртва природа“.¹⁷

Истата година Трајковски забележува успешен настап и на изложбата на ДЛУМ во Белград, од 13 до 25 ноември. „Со оглед на тоа дека веќе ги познаваме од лично искуство од претходните изложби на ДЛУМ, може да се забележи напредок кај Борислав Трајковски — ќе го искаже своето мислење за оваа изложба Горѓе Поповиќ.¹⁸

Експресионизмот кај Трајковски го следиме и следните години (1958/59), кога останува на нивото на неговите дотогашни настојувања. „Но сепак е докрај стилски издржан, а занаетски, прилично солиден и стегнат. Неговите творби „Кринови“, а особено „Пелагонија“ се богато наситени со боја, смели и експресивни во композицијата“ — ќе заклучи Д. Протутер во својата критика по повод изложбата на групата ВДИСТ во Скопје 1959 година.¹⁹ Истата година на ДЛУМ-овата изложба во Белград, ќе се претстави со една силна колористичка „Симфонија во црвено“.

Експресионизмот на Трајковски изобилува со крупни црни акценти — еднаш контури, другпат сенки, обилно разлеани меѓу широките пластови со боја. Меѓу црниот и длабок звук, Трајковски ги згуснал визите на експресивното сознание и доживување, материјализирајќи и конкретизирајќи ги широките сликарски површини. Ако посебно го следиме експресионизмот на Трајковски, низ неговите изразни определби, на секаде се чувствува опитноста во силниот потег на четката. Во таа смисла во неговото творештво се остварува „естетски пресврт“, со акцентирање на сликарскиот момент сметка на предметниот, што означува еволуирање во развојот на карактеристичните фовистичко-експресионистички својства. Нагласената експресивност (исполнета со своевидна привлечност) со која се обработени тешките, темни, несвесни тонови на третираните предмети и грчевитот потег на смело и јако нанесениот хроматски слој, создаваат драматичен судир меѓу светлите и темните површини. Во делата на Трајковски се гради една колористичка, архитектонска, робусна и масивна експресивност, со далечни поттици од Жорж Руо и германските експресионисти. Бойте се со агресивна „фовистичка“ звучност, а зад визуелната ненаметливост се насетува здржана носталгија и вознемиреност на емоциите.

Експресионизмот на Трајковски зазема свое место во македонското современо сликарство, паралелно со експресионизмот на Петар Мазев, како резултат од прифаќањето на експресионистичкиот правец — една од главните струи во светското сликарство по Втората светска војна. Сликарството на Трајковски е спонтано, искрено и исповед-

¹⁷ R. Putar, Grupa VDIST u Zagrebu, Narodni List 25 сјеќња 1957.

¹⁸ Ѓорѓе Поповиќ, Македонска панорама, Изложба Друштва ликовних уметника Македоније, Борба, 18 ноември 1957.

¹⁹ Д. Протутер, Без платформа, Групата ВДИСТ повторно во Скопје. Нова Македонија, 15 ноември 1959.

но. Понекогаш изобилува со радост, понекогаш е присутна тага, а понекогаш бликаат патетика и горчина од некој портрет (Сл. 2. „Глава“, масло врз платно, 100 x 80 см, 1970 г.), кој може да се успокои само со убавината на еден букет цвеќе (Сл. 3. „Цвеќе“, масло врз платно 100 x 80 см, 1977 г.), или со смирената гледка на еден пејзаж (Сл. 4. „Пејзаж“ со Јени-џамија“, масло врз платно, 100 x 80 см, 1975 г.). Исповедниот третман на неговото сликарство не е означен во изборот на темата колку што е во самиот сликарски потег, кој најчесто е импулсивен возбудлив и груб. Често може да се донесе заклучок дека ваквите слики не се дефинитивни и во секој момент е можна дообработка, рафинирање на колоритот, средување на формата или хармонизирање на композицијата. Бојата во неговото творештво ги определува и формата и содржината и сликарската атмосфера. Моделирањето е заменето со тон, додека светлоста и темнината се определени со односите на контрастите на површините.

За разлика од експресионизмот на Трајковски, експресионизмот на бојата и формата кај Мазев во периодот 1958/9 г. се движеше кон емотивно и интуитивно поврзување со средновековната фреска, со стилски стремеж кон симетричност, геометризација на облиците, монументалност и здржаност на композициските структури предадени во скржав, ладен колорит, рамнотежа на масите и дводимензионални решенија. Од средината на 60-те години, кај Мазев повторно се јавува неспокоен и импулсивен однос кон предизвикот на времето во кое создава. Петар Мазев експресионизмот ќе го развие до стилска близина на апстрактниот експресионизам како внатрешна неопходност на ликовното изразување и како една од суштинските и постојните појави во современата ликовна уметност.²⁰

Елементи на експресионизмот среќаваме и во одделни дела на Ристо Лозановски, Јован Димовски, Пеце Видимче. Кај сите нив, сè се сведува на поедноставена стилизација и геометризација на еднообразно дводимензионално нанесување сиров колорит со шематски статично решена композиција.²¹

Во седмата деценија од 20 век, во современото македонското сликарство, пробиваат нови видови апстракција, во чии рамки продолжија и некои поранешни тенденции, добивајќи нови аспекти и обработка. Постеноформалната апстракција (систематска, геометриска и оптимална) доведе до појава на нов начин на конципирање на уметничкото дело. Повеќе македонски уметници ги прифаќаат новите струења, вклучувајќи си извесен период во своето творештво, меѓу кои: Б. Трајковски, П. Мазев, А. Ристевски, Р. Анастасов, Р. Калчевски, М. Корубин и др.

Развивајќи ги и натаму своите фовистичко-експресионистички својства, Трајковски по 1960 година стилски демонстрира тенденции кон апстрактен експресионизам со плотни дводимензионални сфаќања на формата, но и натаму со примарно посветување интерес на бојата, во смисла на утврдување на масите и површините и целата природа на композициските решенија. Експресионистичките тенденции и

²⁰ Б. Петковски, Петар Мазев, Скопје 1981.

²¹ Наведеното дело под белешка бр. 2.

апстрактното транспонирање на идејата и замислата остануваат главни ликовни определби на Трајковски, но сепак експресионизмот е поле каде што ја истанчува, прочистува и обогатува со искуства својата ликовна култура.

Избрана библиографија:

1. Миодраг Б. Протић, Српско сликарство XX века, Београд, 1970.
2. Борис Петковски, Современо македонско сликарство, Скопје, 1981.
3. Н. Н. Arnason, Istorija moderne umetnosti, Beograd, 1975.
4. Д. Протуѓер, Ликовни проблеми (по повод IV изложба на ликовните уметници на Македонија), Нова Македонија, 27 декември 1952.
5. Непознат автор, Изложба на Борис Трајковски, Нова Македонија, 26 јуни 1952.
6. Г., VII изложба на македонските ликовни уметници, Млад борец, 10 декември 1952.
7. М. Б. Протић, Македонски сликари у Београду, Политика, 29 март 1953.
8. А(лекса) Ч(елебоновић), Изложба ликовних уметника Македоније, Борба, 29 март 1953.
9. Стојан Челић, Македонски ликовни уметници, Ревија за позоришишну, филмску, ликовну уметност бр. 8, 1 април 1953.
10. Белградски ликовни уметници за македонските, Разгледи бр. 9, Скопје, 26 март 1953.
11. Pavle Vasić, Izložba makedonskih umetnika, Umetnički život, Beograd, 1973.
12. П. Х. Бошков, Чекор напред, Нова Македонија, 13. XII 1953.
13. Мића Поповић, Из Скопља, Изложба ликовних уметника Македоније, Нин, 13. 12. 1953.
14. Д. Протуѓер, Деветта изложба, Разгледи, 5. XII 1954.
15. Соња Абациева Димитрова, Македонско современо сликарство во шестата деценија, Ликовна уметност 6, Скопје 1979.
16. М. Б. Протић, Ликовна уметност, Изложба групе ВДИСТ, Нин 226, 1956.
17. М. М., Ликовна уметност, Заједничка изложба петорице битольских сликарка, Борба, 22 јануар 1956.
18. Тоде Ивановски, Групата ВДИСТ повторно пред битолската публика, Нова Македонија 15 април 1956.
19. Антоние Николовски, Годишна изложба на ДЛУМ, Разгледи, Скопје, 9 декември 1956.
20. J. Depolo, Vitalnost i serioznost makedonske Likovne grupe VDIST u salonu ULUH, Vjesnik, 22 сјеќња 1957.
21. Ђорђе Поповић, Македонска панорама, Изложба друштва ликовних уметника Македоније, Борба 18 ноември 1957.
22. R. Putar, Grupa VDIST u Zagrebu, Narodii List, 25 сјеќња 1957.
23. Д. Протуѓер, Без платформа, Групата ВДИСТ повторно во Скопје, Нова Македонија, 15 ноември 1959.
24. П(авле) В(асић), Савремена македонска уметност, Политика, 4. XII 1959.
25. Борис Петковски, Националното и традицијата во современата македонска уметност, Откривања, Скопје, 1977.
26. Борис Петковски, Предговор за каталогот на изложбата Петар Мазев (1977 — 1982), Уметничка галерија, Скопје, 1982.
27. Владо Ѓорески, Борислав Трајковски, Дипломска работа (во ракопис), Филозофски факултет — Скопје, 1981.

LES TENDENCES EXPRESSIONISTES DANS L'OEUVRE DE BORISLAV TRAÏKOVSKI

(résumé)

C'est au début du XXe siècle que commencent à se manifester les premières impulsions de l'expressionnisme allemand. A cette époque le Yougoslavie est partagée entre les influences munichaises et parisiennes surtout de l'expressionnisme de Van-Gogh, d'Edvard Munch et de Vassili Kandinsky. L'expressionnisme en Macédoine, de même que l'art moderne en général, apparaît dans la période entre les deux guerres mondiales, dans la peinture de Nikola Martinovski. Au début de la sixième décennie de notre siècle il est adopté aussi par d'autres peintres macédoniens parmi lesquels il faudrait citer Borislav Traïkovski, Petar Mazev, Peco Vidimče, Jovan Dimovski etc.

Borislav Traïkovski appartient à la deuxième génération de peintres macédoniens. Né à Bitola, 1917, il a terminé ses études à l'Académie de Beaux-arts à Belgrade 1951, où il commence à réaliser un opus riche et varié. Sa première exposition, organisée à Bitola, est bien modeste: elle n'offre au public que quelques paysages, des natures mortes et des portraits. Mais, on y aperçoit déjà des inspirations expressionnistes, manifestées dans le choix des sujets et le coloris. A partir de 1952, à part ses expositions individuelles, Traïkovski participe à toutes les expositions de DLUM (association des peintres de Macédoine) organisées dans notre République et hors d'elle. Il est membre du groupe VDIST, dont la tendance générale est l'expressionnisme et ses diverses variations.

Ce qui caractérise l'expressionnisme de Borislav Traïkovski, en particulier, c'est l'abondance des masses noires (contours ou ombres). Son orientation vers les moyens propres de l'expressionnisme et du fauvisme s'exprime par l'accent qu'il met au moment pictural, au détriment de l'objet. L'œuvre de Traïkovski implique une expressivité architectonique, colorée, robuste et massive, évoquant Rouault et les expressionnistes allemands. Les couleurs y ont la „sonorité“ agressive des Fauvistes; la touche de son pinceau est impulsive, dramatique et brute. C'est la couleur qui y détermine la forme, le sujet et l'atmosphère picturale.

Depuis 1960 on perçoit chez l'artiste des tendances à un expressionnisme abstrait, à la forme plate et bidimensionnelle, qui réserve cependant à la couleur la première importance.

L'expressionnisme de Borislav Traïkovski garde une place remarquable dans la peinture moderne macédonienne. Parallèlement à celui de Petar Mazev, il témoigne la présence du mouvement expressionniste — un des courants les plus importants de la peinture après la deuxième guerre mondiale — chez nous.

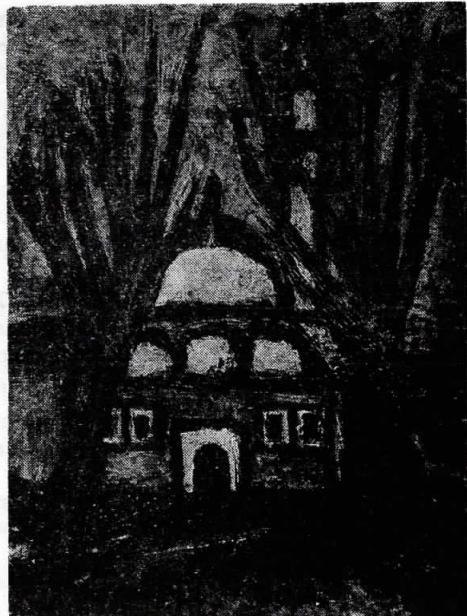
Глава

Портрет на учителката

Цвеке

Пејзаж со Јени Чамија

